

Колоїз Ж.В.

<https://orcid.org/0000-0003-3670-2760>

Рівненський кооперативний економіко-правовий фаховий коледж

ІНФІНІТИВ У ФОКУСІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції наукових підходів до інтерпретації інфінітива в українському мовознавстві від ранніх граматичних описів до сучасних функційно-синтаксичних і семантико-граматичних концепцій. Вихідним є положення про сформованість української граматичної науки як цілісної системи знань, у межах якої традиційні граматичні категорії, зокрема інфінітив, потребують переосмислення з огляду на розвиток новітніх лінгвістичних парадигм. Наголошено на тому, що інфінітив, попри тривалу традицію його кваліфікації як неозначеної або неособової нефінітної форми дієслова, виявляє складну, багатовимірну природу, поєднуючи дієслівну семантику дії з номінативними та синтаксичними властивостями, типовими для іменника.

Простежено зміну термінологічних і концептуальних підходів до інфінітива, показано їхню зумовленість панівними методологічними установками відповідних етапів розвитку українського мовознавства. Проаналізовано класичні морфологічні концепції, у яких інфінітив представлено як периферійну, але складову форму дієслова, а також підходи, що акцентували на його іменних ознаках і номінативному потенціалі.

Висвітлено інноваційні концепції, передусім підхід І. Вихованця та К. Городенської, у межах яких інфінітив потрактовано як вербоїдну, міжчастиномовну, напівморфологізовану одиницю з периферійним статусом у дієслівній системі. Обґрунтовано, що відсутність в інфінітива більшості власне дієслівних граматичних категорій, незмінюваність і обмежена предикативність не дають підстав уважати його повноцінною вихідною формою дієслова. Водночас підкреслено його широку функційну варіативність і важливу роль у формуванні синтаксичної організації висловлення.

Ключові слова: інфінітив, нефінітні форми дієслова, граматичний статус, міжчастиномовна одиниця, синтаксичні функції, українська граматики.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського мовознавства засвідчує сформованість граматичної науки як цілісної, ієрархічно організованої та теоретично диференційованої системи знань. Морфологія й синтаксис української мови опрацьовані в численних фундаментальних працях, що не лише окреслили структуру граматичної системи, а й інтегрували українську лінгвістику в ширший європейський і світовий науковий контекст. Водночас розвиток функційно-семантичних, дериваційних, когнітивних і прагмалінгвістичних підходів актуалізував потребу в переосмисленні традиційних граматичних категорій, які в межах класичних описів трактували як усталені та методологічно безпроблемні.

Одним із таких об'єктів є інфінітив – граматична форма, що посідає особливе місце в системі частин мови й заразом залишається одним із най-

більш дискусійних явищ української граматики. Попри тривалу традицію розглядати інфінітив як неозначену або неособову форму дієслова, фактичні мовні дані й сучасні теоретичні концепції переконливо засвідчують його багатовимірність. Інфінітив виявляє здатність поєднувати дієслівну семантику дії з номінативними й синтаксичними властивостями, типовими для іменника, а також брати участь у формуванні предикативних і модально-оцінних структур.

Особливу наукову значущість має синтаксичний аспект інфінітива, оскільки саме на цьому рівні виявляється його функційний потенціал. Інфінітивні конструкції активно залучені до організації висловлення, формують різні типи предикативності, забезпечують семантичну компресію та стилістичну нейтральність або експресивність залежно від контексту. Це зумовлює необхідність

комплексного аналізу інфінітива як граматичної одиниці, що перебуває на перетині морфології та синтаксису й потребує інтегративного підходу до визначення її статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інфінітив упродовж понад століття перебуває в полі зору українських мовознавців, як-от: С. Бевзенко, О. Безпояско, Л. Булаховський, І. Вихованець, К. Городенська, В. Горпинич, М. Жовтобрюх, А. Загнітко, О. Курило, І. Кучеренко, М. Леонова, В. Німчук, В. Русанівський, С. Самійленко, В. Сімович, С. Смаль-Стоцький, Є. Тимченко, Ю. Шерех та ін. Характер його наукового осмислення істотно змінювався залежно від панівних методологічних установок, а напрацьований десятками років науковий доробок становить вагоме теоретичне підґрунтя для сучасних студій.

У ранніх граматиках інфінітив розглядали переважно в межах морфологічного опису дієслова, не виокремлюючи його як самостійний теоретичний об'єкт. У працях цього періоду домінує формально-описовий підхід, що зумовив закріплення за інфінітивом статусу нефінітної дієслівної форми. Водночас сучасний стан теорії інфінітива засвідчує наявність низки дискусійних і недостатньо опрацьованих питань, що потребують критичного переосмислення й уточнення. Ідеться передусім про вдосконалення поняттєвого апарату, перегляд класифікаційних підходів, уточнення співвідношення морфологічних і синтаксичних характеристик інфінітива. Таке переосмислення, попри можливе порушення усталених наукових стереотипів, є необхідною умовою подальшого розвитку інфінітивної теорії.

Сучасні граматики [7; 14] й лексикографічні праці [10; 21], апелюючи до фундаментальних теоретичних засад, розширюючи предмет аналізу й оновлюючи термінологічний інструментарій, кваліфікують інфінітив здебільшого як неозначену неособову нефінітну форму дієслова, що називає дію або процесуальний (чи непроцесуальний) стан безвідносно до суб'єкта, часу, способу, особи й числа; розглядають у межах вивчення системи дієслівних форм або в контексті загальних синтаксичних описів. Інфінітив вважають початковою, або словниковою, формою дієслівної парадигми, що репрезентує дієслівну лексему в лексикографічній традиції. Утім, така дефініція вже містить внутрішню напругу, оскільки проголошує інфінітив вихідною формою дієслова, попри відсутність у нього більшості власне дієслівних фінітних категорій.

Наразі немає підстав вважати теорію інфінітива викінченою. Аналіз наукових публікацій переконливо засвідчує відсутність одностайності в трактуванні граматичного статусу інфінітива, у визначенні принципів його систематизації та диференціації, що зумовлює актуальність подальших студій у цьому напрямі.

Постановка завдання. Мета статті – репрезентація основних лінгвістичних концепцій інфінітива в українській граматичній традиції, виявлення еволюції його теоретичного осмислення, а також окреслення ключових дискусійних моментів, пов'язаних із визначенням граматичного статусу та функційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Інфінітив як граматична форма дієслова посідає особливе, методологічно складне місце в системі сучасної української мови. Його специфіка полягає не лише в нефінітності та формальній незмінюваності, а й у здатності поєднувати ознаки різних частинимовних сфер, передовсім дієслова й іменника. Саме ця багатогранність зумовила тривалу дискусійність проблеми інфінітива в українському мовознавстві й спричинила варіативність термінологічного позначення цієї форми: *інфінітив*, *неозначена форма дієслова*, *неозначений спосіб* (від лат. *modus infinitivus* – «неозначений спосіб») [9, с. 71] *дієйменник* (*дієіменник*) і т. ін. Кожен із цих термінів фіксує певний аспект граматичної природи інфінітива й у той же час відбиває теоретичні пріоритети конкретного етапу розвитку лінгвістичної думки.

У ранніх граматичних описах української мови інфінітив осмислювали принагідно й переважно в межах морфологічної традиції, його розглядали як допоміжний елемент у системі дієслова. Так, наприклад, Є. Тимченко витлумачує його як «безоглядну форму часівника», тобто форму, що виражає дію «без огляду на особу і час», поза співвіднесеністю з особою та часовими параметрами [20, с. 10], наголошуючи на його нефінітності, але не проблематизуючи її наслідків для частиномовної класифікації. Схожу позицію принагідно демонструє й І. Нечуй-Левицький, який послуговується терміном *необзначений спосіб*, фактично ототожнюючи інфінітив із дієслівною парадигмою, хоч і зауважує його здатність виконувати іменникові функції [8, с. 66]. А це означає, що вже в ранніх підходах простежується подвійна орієнтація: інфінітив одночасно тлумачать як форму дієслова і як номінативну одиницю.

Запровадження терміна *дієйменник* (*дієіменник*) [16, с. 259] – неособова дієслівна форма

з «вдачею імені» [6, с. 92], неособова дієслівна форма, яка «зберігає в українській мові іменне поняття» [11, с. 36] і т. ін., – знаменує важливий крок у напрямі переосмислення природи інфінітива, акцентує на іменному його походженні та історичному зв'язку з відмінковими формами імені дії. Така термінологія була зумовлена як етимологічними чинниками (індоєвропейське походження інфінітива з віддієслівного іменника з основою на *ї [1, с. 264.]), так і синтаксичними спостереженнями: інфінітив активно функціонує в позиціях, типових для іменника. Водночас у граматиці першої половини ХХ століття він усе ж таки залишається в межах дієслова як його «неособова» або «неозначена» форма, не виходить за рамки дієслова як частини мови, а його іменні характеристики інтерпретують як вторинні.

Такий підхід спостерігаємо й у науковому доробку О. Курило [11], у концепції якої інфінітив постає як особлива, нефінітна форма дієслова, що поєднує в собі ознаки дієслівності й іменності; не виражає категорій особи, числа й часу, проте зберігає дієслівну семантику процесуальності. Саме ця подвійна природа зумовлює його широку функційність у структурі речення та здатність вступати в різноманітні синтаксичні зв'язки. Важливе місце в актуалізованій теорії посідає розмежування морфологічного статусу інфінітива та його синтаксичних реалізацій. Інфінітив репрезентовано не лише як форму дієслова, а як одиницю, здатну виконувати в реченні функції підмета, додатка, обставини чи іменної частини складеного присудка. Така функційна варіативність, на думку дослідниці, пояснюється семантичною узагальненістю інфінітива та відсутністю в нього формально-граматичних показників предикативності.

Окрему увагу О. Курило приділяє інфінітивним конструкціям, потрактовуючи їх як важливий засіб синтаксичної організації висловлення. Інфінітив у поєднанні з модальними, фазовими чи волонкативними дієсловами формує складні предикативні структури, що передають значення необхідності, можливості, бажання або наміру. У цих конструкціях інфінітив виступає носієм основного лексичного значення дії, тоді як фінітна форма забезпечує граматичне оформлення вислову. Суттєвим аспектом наукової концепції є семантичний аналіз інфінітива: він здатний виражати як абстрактну дію, так і узагальнену програму дії, позбавлену конкретної часової локалізації, а відтак – широко використовуваний в узагальнено-особових і безособових конструкціях, у науковому й публіцистичному стилях, де

важливо підкреслити об'єктивність і відстороненість викладу. Представлена концепція заклала підґрунтя для подальших досліджень нефінітних форм дієслова й залишалася і залишається актуальною для сучасної україністики, зокрема в аспекті взаємодії морфології та синтаксису.

У працях українських мовознавців перших десятиліть другої половини ХХ століття [12; 13; 18; 22] теорія інфінітива формується в межах системного опису дієслова як центральної частини мови. Інфінітив послідовно витлумачують як нефінітну форму дієслова, що не має граматичних показників предикативності (особи, числа, часу, способу), однак зберігає основні дієслівні категорії виду, стану та перехідності.

Ця комбінація ознак знову ж таки актуалізує його проміжний статус між власне дієслівними й іменними формами. Дослідники наголошують на його номінативному потенціалі. Порівняння інфінітива з називним відмінком іменника [22, с. 273] є показовим у цьому контексті: інфінітив, подібно до називного відмінка, називає дію «саму по собі», без актуалізації в конкретній ситуації мовлення.

Узагальненим для наукових концепцій є розуміння інфінітива як найбільш абстрагованої форми дієслова, що репрезентує дію поза її конкретною реалізацією в мовленні. Інфінітив постає формою номінації дії або процесу, відірваною від суб'єкта та часової локалізації, що забезпечує йому широку сферу вживання. Саме завдяки цьому інфінітив розглядають як вихідну, початкову форму дієслова, яка виконує важливу системоутворювальну функцію в організації дієслівної парадигми.

Заразом у працях зазначеного періоду наголошено, що інфінітив не обмежується суто морфологічною роллю. Він активно функціонує в синтаксисі, де виявляє відносну автономність і здатність реалізувати різні синтаксичні позиції. Академічні граматики актуалізують думку, суголосну з тією, що її свого часу оприявнювала О. Курило: інфінітив може виконувати синтаксичні функції, які засвідчує його функційне зближення з іменними частинами мови. Граматики і надалі пояснюють таку поліфункційність семантичною узагальненістю інфінітива, його нейтральністю щодо предикативних характеристик. Синтаксично інфінітив не здатний самостійно реалізувати предикативну функцію, за винятком окремих модальних конструкцій, що підтверджує його периферійність у дієслівній системі.

Особливе місце в граматичній теорії інфінітива посідає аналіз інфінітивних конструкцій. Інфінітив

у поєднанні з допоміжними, модальними, фазовими або волюнтативними дієсловами розглядають як ключовий компонент аналітичних предикативних структур. У таких конструкціях інфінітив є носієм основного лексичного значення дії, тоді як фінитивний компонент забезпечує граматичне оформлення висловлення. Це дає підстави трактувати інфінітивні сполуки як синтаксично згорнуті моделі вираження складних семантичних відношень.

Важливим аспектом теоретичних відомостей є розуміння інфінітива як перехідної одиниці між словом і реченням. Інфінітивні конструкції репрезентують як синтаксичні утворення зі зниженою або неповною предикативністю, які забезпечують гнучкість і динамізм мовлення. У цьому виявляється здатність інфінітива поєднувати лексичну номінацію дії з елементами синтаксичної організації висловлення.

Проблемні моменти стосуються певною мірою сучасних підходів до окреслення граматичних категорій інфінітива, сформованих навколо питання його частиномовного статусу та обсягу властивих йому дієслівних характеристик. Дослідники переважно сходяться на тому, що інфінітив зберігає загальнодієслівну семантику і пов'язаний із дієслівною парадигмою. Відмінності між підходами стосуються насамперед обсягу граматичних категорій, які визнаються за інфінітивом, і способу їх інтерпретації.

У сучасних традиційних граматиках [5; 14; 15; 17; 19] інфінітив витлумачують як вихідну форму дієслова, якій властиві загальнодієслівні категорії виду, стану та перехідності / неперехідності. Ці категорії трактуються як достатні для збереження його дієслівної природи, попри відсутність категорій часу й способу. Проте їхній набір також не є послідовним. Напр.: «Інфінітив (лат. *infinitivus* – неозначений) – неозначена форма дієслова, дієслівне утворення, що називає дію або процесуальний стан (*бігти, писати, мовчати*) без вказівки на спосіб, час, особу, число і рід (у цьому значенні вживався також термін «дійменник»). Для інфінітива характерні лише загальнодієслівні граматичні категорії виду (доконаного / недоконаного) та перехідності / неперехідності» [21, с. 228]. Єдиною загальнодієслівною категорією, яку послідовно визнають за інфінітивом, є категорія виду. Проте, як зазначають І. Вихованець і К. Городенська, вид не може слугувати достатнім показником дієслівності, оскільки він легко транспонується в різні частиномовні сфери й притаманний багатьом віддієслівним утворенням [3, с. 221–223].

Категорія перехідності / неперехідності, яку традиційно також зараховують до граматичних характеристик інфінітива, має міжрівневий характер. Вона формується на перетині семантики, синтаксису та словотвору й не є власне морфологічною категорією у вузькому розумінні. Через це вона не може бути визначальною для встановлення частиномовного статусу інфінітива. Незмінюваність і морфологічна «безформність» інфінітива підтверджують, що він не може виконувати роль центру дієслівної системи.

Окрім того, науковці одноставно підкреслюють допоміжну роль інфінітива в системі дієслова: він слугує матеріалом для формотворення, залучається до вираження модальних значень і може функціонувати як іменник. В. Горпинич витлумачує інфінітив як вербоїдну, нефінитну форму дієслова з чітко окресленим набором морфологічних і синтаксичних характеристик: «неозначена неособова нефінитивна форма дієслова, яка називає дію або непроцесуальний стан безвідносно до дійсності, часу, особи, числа, виражена морфологічними категоріями виду, перехідності / неперехідності, вживається в позиції усіх членів речення і структурно оформлена суфіксами *-ти, -ть*» [5, с. 162]. Представлений опис засвідчує, що інфінітив у реальному мовленні функціонує значно ширше, ніж це передбачає суто морфологічне тлумачення.

Окрему позицію становлять концепції, у яких інфінітив побіжно кваліфіковано як окрему невідмінювану повнозначну частину мови [2, с. 13]. У такому підході акцентовано на тому, що на інфінітив поширюється найменша кількість дієслівних категорій, а його граматичні властивості не дають змоги однозначно зарахувати його ні до дієслова, ні до іменника. Пор.: «Неозначена форма дієслова (інфінітив) є ніби вихідною для всіх дієслівних утворень і форм, оскільки на неї поширюється найменше дієслівних категорій – тільки особовості / безособовості, аспектуальності й перехідності / неперехідності» [2, с. 158].

У межах традиційного підходу найвиразніше постає внутрішня суперечність: інфінітив проголошують вихідною формою дієслова, але при тому визнають, що він позбавлений більшості власне дієслівних граматичних категорій. Ця суперечність стала підґрунтям для переосмислення статусу інфінітива в новітніх граматичних концепціях.

Інноваційний підхід, представлений у працях І. Вихованця та підтриманий окремими дослідниками [3; 4; 7], пропонує звзвити перелік граматич-

них категорій інфінітива до мінімуму, наголошуючи на його морфологічній неповноті. У цьому разі вид, аспектуальність і перехідність розглядавані як недостатня підстава для кваліфікації інфінітива як повноцінної дієслівної форми. Інфінітив витлумачуваний як напівморфологізоване міжчастиномовне утворення, що виникає внаслідок синтаксичної транспозиції дієслова в іменникову позицію й поступово втрачає власне дієслівні категорії.

На думку І. Вихованця, інфінітив не можна розглядати як повноцінну «вихідну» форму дієслова, оскільки він не репрезентує його основних граматичних категорій. Учений послідовно доводить, що традиційне тлумачення інфінітива ґрунтоване на надмірній орієнтації на лексичну семантику, тоді як морфологічна й синтаксична неповнота цієї форми ігноруються. Саме ця суперечність, згідно з позицією науковця, свідчить про методологічну хибність ототожнення інфінітива з центральними дієслівними формами [4, с. 79–82].

Вагомим внеском І. Вихованця є обґрунтування периферійного статусу інфінітива в дієслівній системі: інфінітив не здатний самостійно виконувати предикативну функцію та не має основних дієслівних категорій, а отже, не може вважатися граматичним центром дієслова. До того ж учений акцентує на його синтаксичній близькості до іменника: інфінітив регулярно займає субстантивні позиції, не втрачаючи при цьому дієслівної семантики.

Ключовою для теорії інфінітива є ідея І. Вихованця про його міжчастиномовний характер. Інфінітив витлумачено як перехідну, напівморфологізовану форму в процесі субстантивізації дієслова, що передуює появі віддієслівного іменника. Таке розуміння дає змогу узгодити його граматичну неповноту з функційною багатозначністю та зняти суперечність між формальними й семантичними ознаками, суттєво поглиблюючи сучасну теорію інфінітива.

У межах концепції, розробленої І. Вихованцем і послідовно розвиненої К. Городенською [3], інфінітив постає як форма з функціональною двоїстістю, що узгоджується з попереднім тлумаченням його міжчастиномовної природи. Зіставлення з раніше окресленими положеннями підтверджує: інфінітив, зберігаючи дієслівну семантику дії, не репрезентує граматичного ядра дієслова, оскільки неспроможний самостійно реалізувати повноцінні предикативні функції. Його участь у складеному дієслівному присудку або в модально забарвлених односкладних реченнях логічно доповнює тезу про периферійний статус інфінітива в дієслівній системі.

Активне функціонування інфінітива в іменникових синтаксичних позиціях узгоджується з попередньою ідеєю про його дериваційне походження. Як і раніше, визначальним критерієм виступає не лексичне значення, а морфологічна організація: відсутність категорій часу, способу, особи, роду й числа, а також незмінюваність підтверджують, що інфінітив не може виконувати роль вихідної форми дієслова. Категорії виду та перехідності в цій системі координат представлені як міжривневі й допоміжні, що корелює з попереднім висновком про їхню недостатність для встановлення дієслівного статусу інфінітива.

Матеріал «Теоретичної граматики української мови» [3], «Граматики сучасної української літературної мови. Морфології» [7] органічно доповнює теорію, актуалізовану у праці І. Вихованця «Частини мови в семантико-граматичному аспекті» [4], уточнюючи механізми функційної реалізації інфінітива, засвідчує інтерпретацію інфінітива як напівморфологізованого результату синтаксичної субстантивізації дієвідмінюваних форм і як початкового етапу входження дієслова в іменникову сферу. Звідси, відповідно, інноваційний підхід формує цілісне бачення інфінітива як перехідної, міжчастиномовної форми з домінуючими дієслівними та іменниковими функціями.

Щоправда, подекуди наукові доробки, зокрема лексикографічні праці, початку ХХІ століття і надалі репрезентують традиційне потрактування інфінітива. Іноді науковці прагнуть конкретизувати загальноприйняті дефініції результатами сучасних здобутків. Напр.: «Інфінітив (лат. *infinitivus* – неозначений) (неозначений спосіб, неозначена форма дієслова) – неозначена неособова іфінитивна вербоїдна форма дієслова, що називає дію або непроцесуальний стан безвідносно щодо дійсності, часу, особи, числа, роду, виражена морфологічними категоріями виду, перехідності / неперехідності, вживається в позиції усіх членів речення і структурно оформлена суфіксами *-ти, -ть* (*малювати, мріяти; малювать, мріять*); іменна форма дієслова, що представляє певну дію в найбільш абстрактному вигляді, тобто безвідносно щодо категорій особи, часу, числа та способу; форма, що позначає дію саму по собі, поза зв'язком з її суб'єктом» [10, с. 390]. А. Загнітко кваліфікує інфінітив як неособову вербоїдну форму дієслова з максимально абстрагованим значенням дії або стану. Вихідною для автора є морфолого-семантична характеристика: інфінітив позбавлений категорій часу, способу, особи, числа й роду, але зберігає категорії виду та перехідності / неперехідності.

Мовознавець одночасно наголошує на двоїстій природі інфінітива: з одного боку, це іменна форма дієслова, а з іншого, – одиниця, здатна реалізувати позиції всіх членів речення, що відразу виводить його за межі вузько морфологічного опису. Окрім того, науковець робить спробу систематизувати інфінітив, виокремлюючи ті чи ті його різновиди. Запропонована класифікація вирізняється, з одного боку, поліаспектністю (інфінітив абсолютний, розщеплений, залежний, заступальний, особовий (описовий, історичний, оповідальний), незалежний, об'єктний, суб'єктний тощо [10, с. 390–391]), з іншого, – саме така багатовимірність становить основну проблемність, оскільки подані різновиди не є однопорядковими: частина з них описує структурно-синтаксичний статус інфінітива, частина – семантико-модальні значення, а частина – комунікативно-прагматичні ефекти. Унаслідок цього класифікація не вибудовується за єдиним системотвірним принципом і не утворює ієрархічної моделі: той самий інфінітив може одночасно бути, наприклад, залежним, об'єктним і модально забарвленим. Фактично йдеться не про типи інфінітива як граматичної форми, а про різні площини його функціонування.

Позиція А. Загнітка полягає не в жорсткій типологізації інфінітива, а в максимально повному описі його функційної поліфункційності. Запропонована класифікація має описовий, а не таксономічний характер і відображає уявлення про інфінітив як форму з розмитими межами, здатну входити в різні синтаксичні, семантичні й прагматичні зони. У цьому сенсі словникова стаття концептуально узгоджується з ідеєю інфінітива як перехідного, вербоїдного утворення, яке принципово чинить опір класифікації за одним-єдиним критерієм. Сучасні граматичні теорії та лексикографічні узагальнення переконливо демонструють, що проблема дефініції інфінітива полягає не стільки в доборі терміна, скільки у визначенні ієрархії його граматичних і функційних ознак.

Висновки. Аналіз еволюції наукових підходів до інфінітива в українському мовознавстві засвідчує поступовий, але послідовний відхід від його одновимірного трактування як «неозначеної форми дієслова». Історично зумовлена варі-

ативність термінологічних позначень (інфінітив, неозначений спосіб, неозначена форма, дійменник) відбиває не лише зміну наукових парадигм, а й об'єктивну складність самої мовної одиниці, яка поєднує морфологічні, синтаксичні та семантико-прагматичні характеристики.

Ключовим дискусійним моментом залишається суперечність між формально-морфологічним статусом інфінітива та його функційною реалізацією. З одного боку, інфінітив позбавлений більшості власне дієслівних граматичних категорій і не може репрезентувати дієслово як повноцінний граматичний клас. З іншого, – він зберігає тісні зв'язки з дієслівною системою, зокрема здатність керувати залежними компонентами, входити до складу аналітичних предикативних структур і брати участь у вираженні модальних та імперативних значень.

Сучасні функційно-синтаксичні концепції переконливо доводять доцільність трактування інфінітива як вербоїдної, міжчастиномовної одиниці, що перебуває на початковому етапі субстантивної морфологізації дієслова. Важливим здобутком цих підходів є перенесення акценту з формального переліку граматичних категорій на аналіз синтаксичних позицій, функційної ієрархії та семантико-прагматичного потенціалу інфінітива. Водночас низка питань залишається відкритою. Подальшого уточнення потребує співвідношення інфінітива з віддієслівним іменником як різними стадіями номіналізації предикативної структури; дискусійним залишається статус інфінітива в системі предикативності, зокрема в конструкціях категоричного наказу, нерішучості та експресивно-розмовних уживаннях. Недостатньо дослідженим є й прагматичний аспект інфінітива – його роль у формуванні авторської модальності, комунікативної настанови та стилістичної організації тексту.

Перспективи подальших досліджень інфінітива вбачаємо в поглибленому аналізі інфінітивних конструкцій у різних типах дискурсу, у зіставно-типологічних студіях, а також у когнітивному й прагмалінгвістичному вимірах. Саме інтеграція морфологічного, синтаксичного та семантико-прагматичного підходів дасть змогу адекватно описати інфінітив як складне, багатовимірне граматичне явище сучасної української мови.

Список літератури:

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород : Закарпатське обласне вид-во, 1960. 415 с.
2. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник. Київ : Либідь, 1993. 334 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : «Пульсари», 2004. 398 с.

4. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
5. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 335 с.
6. Граматика руської мови / С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. Відень : Придворна і університетська друкарня Адольфа Гольцгавзена, 1914. 202 с.
7. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова ; за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
8. Граматика української мови / І. Нечуй-Левицький. Ч. 1. Київ : Друк. Другої артілі, 1913. 164 с.
9. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
10. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Т. 1: А–Й. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
11. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Львів-Краків, 1942 199 с.
12. Курс сучасної української літературної мови : у 2-х томах / за ред. Л. А. Булаховського. Т. 2. Київ : Рад. школа, 1951. 408 с.
13. Курс сучасної української літературної мови : у 2 частинах. / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. Ч. 1. Київ : Рад. школа, 1965. 422 с.
14. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови : морфологія. Вінниця : Поділля–2000, 2003. 464 с.
15. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1971. 313 с.
16. Сімович В. Граматика української мови. 2-ге вид. з одміними й дод. Київ-Ляйпціг : Укр. накладня, [1919]. 584 с.
17. Сучасна українська літературна мова / Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. та ін. ; за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.
18. Сучасна українська літературна мова : морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. 583 с.
19. Сучасна українська мова : підручник / О. М. Григор'єв, С. Є. Доломан, Ю. В. Лисенко та ін. ; за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. 400 с.
20. Тимченко Є. К. Українська граматика. Ч. 1. Київ : Друк. т-ва М. А. Гирич, 1907. 179 с.
21. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
22. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Ч. 3. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 396 с.

Koloiz Zh. V. THE INFINITIVE IN THE FOCUS OF LINGUISTIC THEORY: THE UKRAINIAN CONTEXT

The article provides a comprehensive analysis of the evolution of scholarly approaches to the interpretation of the infinitive in Ukrainian linguistics, from early grammatical descriptions to modern functional-syntactic and semantic-grammatical concepts. The study is based on the premise that Ukrainian grammatical science has developed as a coherent system of knowledge within which traditional grammatical categories, including the infinitive, require reconsideration in light of the development of contemporary linguistic paradigms. It is emphasized that, despite the long-standing tradition of classifying the infinitive as an indefinite or impersonal non-finite verb form, it demonstrates a complex and multidimensional nature, combining verbal semantics of action with nominative and syntactic properties typical of the noun. The article traces changes in terminological and conceptual approaches to the infinitive and shows their dependence on the dominant methodological orientations characteristic of particular stages in the development of Ukrainian linguistics. Classical morphological concepts are analyzed, in which the infinitive was treated as a peripheral but constituent form of the verb, alongside approaches that emphasize its nominal features and nominative potential. Innovative concepts are highlighted, primarily the approach developed by I. Vykhovanets and K. Horodenska, within which the infinitive is interpreted as a verboid, inter-part-of-speech, semi-morphologized unit with a peripheral status in the verbal system. It is substantiated that the absence of most finite verbal grammatical categories, morphological invariability, and limited predicativity do not allow the infinitive to be regarded as a fully-fledged basic form of the verb. At the same time, its broad functional variability and its important role in shaping the syntactic organization of utterances are emphasized.

Keywords: infinitive, non-finite verb forms, grammatical status, inter-part-of-speech unit, syntactic functions, Ukrainian grammar.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026